

DÉNES GABLER, ANDREA H. VADAY, *Terra Sigillata in Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien*, Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1986, 86 p. + 37 pl.

În apreciată serie de *Fontes archaeologici Hungariae* a apărut, cum se vede într-o limbă de circulație, în excelente condiții grafice, un volum semnat de doi specialiști cunoscuți pentru preocupări diferite, dar apropiate cronologic. Se îmbină astfel, în ordinea prezentării autorilor, experiența în cercetarea arheologică romană cu aceea din teritoriul extra-provinciale, în special din mediul sarmatic.

Introducerii (p. 7—8; istoric scurt al problemei și stadiul cercetării), îi urmează cele două părți mai mari ale lucrării, care debutează, fiecare în parte, cu alte un catalog urmat de discuțiile ce se impun pentru fiecare grupă de materiale. Prima parte este semnată de D. Gabler (cu excepția ultimului studiu, scris de A. Vaday), iar cea de-a doua de A. Vaday. Li se adaugă o anexă și un rezumat concludiv, semnat de ambii autori, notele, bibliografia, prescurtări și cele 37 de plăse (hărți, desene, grafice, fotografii).

Prima parte se referă la *terra sigillata* (mai jos, TS) în Barbaricum între provinciile Pannonia și Dacia. Catalogul (p. 11—32) conține descrierea exactă a descoperirilor în ordinea alfabetică a localităților. Un tabel dispus la sfârșitul catalogului înlesnește o primă statistică. Se constată astfel că, din 174 de piese exact determinate tipologic și ca proveniență (dintr-un total de 268), 70 sînt produse la Westendorf, 59 la Rheinabern, 34 la Pfaffenhofen, din Gallia centrală provenind doar 10 și un singur exemplar din Italia de nord. Studiile scurte care urmează se ocupă, în ordine, de olăriile și cronologia sigillatelor (p. 33—42), comparație cu materialul publicat anterior (p. 43), import sau pradă? (p. 44), drumul mărfurilor de la olării pînă în diversele teritorii din Barbaricum (p. 48), locul TS între importurile romane (p. 49). Se constată, între altele pe baza folisirii exhaustive a bibliografiei (inclusiv publicațiile românești) și printr-o cercetare modernă și obiectivă a materialului, că produsele cele mai vechi (epoca Flaviilor) provin din nordul Italiei; acestora le urmează cele gallice, pentru ca de la jumătatea sec. II e.n. să crească pînă la predominanță piesele produse la Rheinabern, acestea fiind întrecute cantitativ doar de cele de la Westendorf; durata precedentelor este însă mai mare (surprinzător, chiar și dect în Pannonia). Potrivit autorului, se pare că procentul de prăzi de război

în cadrul TS reprezintă doar cca 9%, rolul comerțului fiind cu mult mai mare. Deosebirile calitative între produsele cunoscute în mediile provinciale înconjurătoare și cele din Barbaricum fac plauzibilă cu atît mai mult această concluzie a lui D. Gabler; există într-adevăr o producție romană aparte pentru comerțul în acea direcție. Sînt indicate, mai departe, trei drumuri principale dintre Pannonia, Barbaricum și Dacia, destinate (și) transportului de TS. Aceste drumuri se leagă în extremitatea lor răsăriteană de unele centre din vestul Daciei romane ca Prolissum și Micia. Din acest punct de vedere, va fi interesant de urmărit mai atent și rolul Daciei în tracărpatică în comerțul cu TS, cu atît mai mult cu cît un studiu amplu mai recent al lui D. Isaac (teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1986) înlesnește mult, adăugîndu-se lucrărilor publicate de G. Popilian, cunoașterea exactă a prezenței și chiar producției acestei ceramici în provincie. În final, A. Vaday observă deosebirile cantitative în favoarea necropolelor din mediul sarmatic în cazul importurilor romane (18,8% față de 1% în așezări), precum și locul important al produselor TS (cca 10%) în totalul importurilor romane din același mediu.

Partea a doua a volumului cuprinde studiul imitațiilor de TS: catalog (p. 53—59), problema imitațiilor de TS (p. 60—61), imitații de vase tip Drag. 37 (p. 62), imitații ale formei Drag. 37 cu decor ștampilat (p. 63); imitații ale ceștii tip Drag. 33 (p. 64—66). Concluzia autoarei este că numărul imitațiilor a fost supraapreciat anterior el fiind în realitate cu mult mai mic. Predilecția către anumite tipuri de vase (mai ales Drag. 33) este evidentă, iar răspîndirea lor s-a datorat și amplasării în apropierea drumurilor comerciale a unor ateliere specializate, a căror producție se datează mai cu seamă între sfîrșitul sec. II și începutul sec. III. Unele dintre acestea par să fi influențat și producția ceramică mai tîrzie, și credem că observația este nu doar foarte importantă, dar și un reper arheologic de urmărit pe plan local și regional mai larg.

Ilustrația completă a materialului (desene și fotografii) este totodată și destul de expresivă chiar și în diferențierea dintre originale și imitații, chestiune de obicei foarte dificil de rezolvat în lipsa contactului direct cu ceramica respectivă. Se adaugă, în aceeași

ultimă secțiune a cărții, o serie de hărți, tabele și grafice care înlesnesc cititorului completarea cât mai corectă a imaginii stadiului actual la care autorii au ajuns cu prezenta cercetare.

Așa cum se arată încă din introducere, era nevoie de o asemenea reluare în urma acumulării unui material bogat, a cărui sistematizare se impune. Rezultatul este o lucrare model în materie, valoroasă și utilă atât in-

formativ cât și ca instrument de lucru: volumul aduce totodată o contribuție extrem de importantă la cunoașterea superioară a relațiilor comerciale Imperiu-Barbaricum într-o zonă geo-istorică de care se leagă și istoria Daciei romane.

Al. Barnea

HARALD ZIMMERMANN, *Im Bann des Mittelalters. Ausgewählte Beiträge zur Kirchen- und Rechtsgeschichte.* Volum omagial la a 60-a aniversare. Ed. Immo Eberl și Hans-Henning Kortüm, Jan Thorbecke Verlag, Sigmaringen, 1986, 232 p.

Istoria Transilvaniei este de multă vreme și mai continuă să fie în centrul atenției a numeroși cercetători din țară și din străinătate. De-a lungul timpului au fost elaborate și au văzut lumina tiparului diferite opinii și puncte de vedere, adeseori divergente sau chiar contradictorii, dar deosebirile de viziune au dus și la înviorarea în sensul cel mai pozitiv a cercetării, stimulând verificarea și revalorizarea unor teze mai vechi.

Profesorul Harald Zimmermann este mai demult cunoscut în România datorită unor lucrări de specialitate pe care le-a publicat în Occident, ajunse totuși la cunoștința unui număr destul de restrâns de cercetători de la noi. După ce Editura Științifică și Enciclopedică din București i-a publicat în 1983 traducerea uneia dintre lucrările sale de bază (*Veacul întunecat — Das dunkle Jahrhundert, Graz-Wien-Köln, 1968*), H. Zimmermann a devenit un nume cunoscut medievistilor români. În acest volum autorul a reușit în mod remarcabil să pătrundă în mecanismele interne ale secolului al X-lea, calificat anterior îndeobște ca „secol întunecat”. Concluzia generală la care s-a oprit autorul a fost aceea după care în veacul respectiv s-au format în nuce coordonatele de bază ale vieții medievale și că europenii au experimentat atunci în variate domenii lucruri ce ulterior au stat timp de o jumătate de mileniu la temelie societății europene. Volumul conține cu precădere analize privind Europa vest-centrală, dar el lasă totodată să se înțeleagă că în fiecare parte a continentului lucrurile s-au putut derula asemănător. Rămâne desigur un obiectiv al cercetărilor viitoare ca să stabilizească în ce măsură a existat și în spațiul carpato-dunărean un asemenea „secol al X-lea”, de cumpănă în direcția dezvoltării ulterioare a societății omenești, chiar dacă în mod concret aici nu a fost vorba de răstimpul cuprins între anii 900 și 1000.

Formația mai complexă a lui Harald Zimmermann, de istoric și de teolog în aceeași

măsură, îi asigură un evident avantaj în investigarea evului mediu care în Europa a avut drept bază ideologică creștinismul. Autorul a putut întui liniile principale ale evoluției istorice medievale europene mai bine decât specialiștii limitați la istoria generală sau la istoria bisericii.

Noul volum al lui Harald Zimmermann, cu caracter omagial, a apărut cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani. Contrar obiceiului consacrat, ca specialiștii colegi și colaboratori să-l omagieze pe savant cu contribuțiile lor, soluția aleasă a fost aceea a republicării în volum a unor lucrări mai vechi ale savantului omagiat. Doi dintre colaboratorii săi mai tineri de la Universitatea din Tübingen precizează în prefață, cu privire la criteriile selecției lucrărilor alese pentru volum: „Nu putem ignora angajamentul deosebit al lui Harald Zimmermann pentru istoria sud-estului Europei și cu deosebire a Transilvaniei, de care se simte strâns legat prin originea părinților săi. Studiul său privind *Ordinul cavalerilor teutoni* cercetează activitatea din Țara Blrsei a acestor cavaleri cruciați, problemă deseori uitată de chiar istoriografia săsească, analizând cauzele pentru care cavalerii au eșuat. Episodul clătigă în importanță, deși a durat scurt timp în comparație cu activitatea ordinului teutonic desfășurată în Prusia”.

În studiul la care ne referim — și lucrul merită a fi subliniat — Harald Zimmermann prezintă modul în care diferiți autori au înfățișat istoria celor 14 ani cât au stat în Țara Blrsei cavalerii teutoni, incluzând în expunere cercetători mai vechi și mai noi. Deosebit de importantă pentru reluarea investigațiilor este includerea în studiu a numeroase documente papale, fapt ce conferă paginilor sale calitatea de cuvânt ultim spus în această problemă. Exceptând surprizele pe care le-ar putea eventual provoca viitoarele cercetări arheologice, este foarte puțin probabil ca imaginea istoriei teutonilor din Țara Blrsei — așa cum o înfățișează Harald Zimmermann —